

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

О.Г. Стьопіна

Стаття присвячена визначенню потенційних загроз і аналізу негативних впливів глобалізаційних процесів на національну систему освіти і їхніх наслідків для морального виховання студентської молоді і формування особистості людини, а також визначенню шляхів подолання цих негативних тенденцій у сучасних умовах.

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Однією з істотних характеристик сучасного періоду розвитку суспільства є процес його глобалізації, який визначає стратегічні напрямки розвитку як у соціально-політичній та економічній, так і культурній та освітянській галузях. Глобалізаційний процес спрямований на об'єднання світової спільноти у вирішенні нагальних проблем, що постають перед людством. Але процес глобалізації неодмінно несе в собі поряд з позитивними рисами низку загроз, не звертати уваги на які освітянська спільнота сьогодні не має права. Для того, щоб виявити ці загрози, необхідно з'ясувати сутність процесу глобалізації. На наш погляд, адекватне визначення цьому терміну подає Е. Фрост, який зокрема зазначає, що глобалізація – це «довгостроковий, багатогранний і складний процес об'єднання людей та перетворення суспільства у планетарному масштабі. При цьому під словом «глобалізація» мається на увазі перехід до «всесвітності», глобальності, тобто взаємопов'язаної світової системи, в котрій взаємозалежні мережі й потоки долають традиційні межі або ж роблять їх невідповідними сучасній дійсності» [1]. Саме у доланні традиційних меж у духовно-моральній, культурній, освітянській та інших галузях гуманітарної сфери знаходяться, на нашу думку, основні загрози глобалізації світового суспільства. Адже споконвічні людські цінності, що у процесі глобалізації дедалі частіше виявляються «невідповідними сучасній дійсності» (входять у зіткнення з уніфікованою синтетичною мораллю або усередненою масовою культурою), не можуть бути скасовані заради

досягнення цілей світової глобалізації. Основною загрозою у даному процесі, на нашу думку, є перетворення глобалізації як засобу вирішення проблем людства на самоціль, до якої прагне світова спільнота, незважаючи на культурні, духовно-моральні, освітянські та взагалі національні відмінності між різними народами.

Яким чином система освіти може протистояти цим загрозам в умовах глобалізації? В якому напрямку повинно йти її реформування для того, щоб уникнути зіткнення культур та уніфікації?

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Очевидно, що питання реформування системи освіти в умовах глобалізації залишається дискусійним.

Так у навчальних закладах США та Західної Європи впроваджується концепція глобальної освіти, розроблена американськими вченими Р. Хенві та Е. Боткіним. Сутність глобальної освіти полягає у вихованні в особистості інтересу до світової культури, толерантної свідомості і толерантного ставлення до загальносвітових проблем людства, формування у молоді відповідальності за розвиток цивілізації взагалі.

Деякі українські вчені, наприклад Є. Зеленов, бачать вихід у планетарному вихованні студентської молоді, головною метою якого є «спрямування вектору виховання та самовиховання студентів на формування і розвиток планетарної самосвідомості, розвиток відчуття єдності свого життя з життям планетарним, розуміння того, що твоя особистість є носієм культурної спадщини та цивілізаційної енергії всіх людських цивілізацій. Сутність і мета планетарного виховання – формувати ціннісну планетарну свідомість особистості, фундамент якої не раціональний, а емоційний, бо цінності – і етичні, і релігійні, і політичні, і естетичні, і екзистенціальні, і художні – переживаються, і лише пережитими стають стимулами поведінки, що спирається на знання» [2]. Вчений робить висновок, що «планетарне виховання – це виховання інтелігентності». Взагалі інтелігентність – це неодмінна якість добре вихованої особистості. І така «глобальна», «планетарна» інтелігентність є, на нашу думку, важливою як на раціональному рівні, тобто в плані оволодіння знаннями щодо кращих досягнень світової науки й культури, так і на рівні емоційному – як прояв позитивного ставлення і поваги до усіх культур та цивілізацій планети, усвідомлення різноманітності і важливості кожної окремої культурно-релігійної традиції для світу в цілому.

Інші вчені бачать шляхи реформування вищої освіти у полікультурному вихованні молоді. Великий внесок у розробку концепції полікультурної освіти зробив американський вчений Дж. Бенкс. Російські вчені В. Макаєва, З. Малькова, Л. Супрунова, продовжуючи розробку даного напрямку, сформулювали ціль російської полікультурної освіти, яка на їхню думку полягає у формуванні толерантної особистості, здатної на основі діалогу активно взаємодіяти з представниками інших культур.

А. Джуринський, розглядаючи проблему полікультурного виховання у світовій школі, зазначає, що полікультурне виховання робить акцент на взаємозв'язку культур, одна з яких (звісно власна) домінує. Саме такий підхід до виховання дає, на нашу думку, можливість національним системам освіти зберегти свої особливості і відмінності у процесі світової глобалізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналізу можливих загроз глобалізації системи освіти і пошуку напрямків збереження національної культурно-освітньої традиції в умовах глобалізації і культурної уніфікації світового суспільства присвячується означена стаття.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Виходячи з актуальності проблеми збереження національної системи освіти в умовах глобалізації, завданням статті ми бачимо визначення і аналіз негативних тенденцій, що загрожують нормальному функціонуванню існуючої системи виховання і освіти студентської молоді, і їхніх наслідків для формування особистості людини, а також визначення шляхів подолання цих негативних тенденцій у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Для вирішення поставленого завдання, перш за все, необхідно визначити, які саме загрози несе в собі світова глобалізація. Як зазначає російський вчений В. Гайфулін: «Останні десятиліття потрясають планетарну цивілізацію, що склалася як локальними, так і глобальними конфліктами, які приймають етносоціальний або етноконфесійний характер. В них виражається своєрідна реакція на розмивання етнічної самобутності, на глобалізацію, уніфікацію і стандартизацію. Осмислення цих процесів переконує у надзвичайній важливості для людства збереження різноманітності етнічних культур» [3]. Окрім глобальних конфліктів, що загрожують мирному співіснуванню як різних країн, так і етнічних та

національних груп в межах окремої держави, можна визначити низку проблем, пов'язаних з глобалізацією, що виникають навіть в межах однієї національної або етнічної групи: в самосвідомості людей відбиваються соціокультурні протиріччя, тенденції глобалізації і консерватизму, мовні й концептуальні аспекти взаємного впливу західної і вітчизняної думки; ситуація в українському суспільстві ускладнюється мовними, культурними, історичними відмінностями різних регіонів України і нагальною необхідністю їхнього подолання.

«Суспільним інститутом, що покликаний знайти всеосяжні засоби вирішення даного завдання, є освіта. Тому важко сьогодні знайти країну, в якій не була б актуальною проблема перетворення освіти у дієвий засіб гармонізації міжнаціональних відносин, захисту і розвитку культур великих та малих етносів. Завданням першочергової важливості стало відновлення етнокультурних та етносоціальних функцій школи, повернення їй дійсно національного характеру» [3]. Збереження етнічних та національних культур і, зокрема, національних систем освіти, як невід'ємної частини національних культур, є важливим чинником подолання таких негативних наслідків глобалізації як стандартизація, уніфікація та тісно пов'язана з ними маргіналізація суспільства в цілому і студентської молоді зокрема. Причому одним з найбільш небезпечних з означених наслідків процесу глобалізації як на рівні формування особистості студентів, так і на загальнодержавному рівні, ми вважаємо саме маргіналізацію суспільства і освітнього простору. Під маргінальністю в даному контексті ми розуміємо не тільки етнопсихологічне, але й соціологічне поняття, що визначає граничність стану людини між будь-якими соціокультурними групами, що накладає визначений відбиток на її психіку. Це поняття використовується у соціології для означення ситуації неадаптації особистості до нових соціальних умов. Індивідуальна маргінальність характеризується неповним входженням індивіда до групи, яка його повністю не приймає, та його відчуженням від групи походження, що відкидає його як відступника. Індивід виявляється «культурним гібридом» (Р. Парк), що поділяє життя та традиції двох різних груп. Групова маргінальність виникає в результаті змін соціальної структури суспільства, формування нових функціональних груп у економіці та політиці, що витісняють старі групи, дестабілізують їхнє соціальне становище [4]. Взагалі, маргінальні соціальні групи – це групи, що складаються з людей, які за своєю психологією і поведінкою знаходяться між двох або декількох різних культур, але повністю не належать до жодної з них. Маргіналізація

суспільства призводить до катастрофічного падіння рівня патріотичної свідомості молоді, що виводить цю проблему за межі освітнього характеру.

З проблемою етнічної маргінальності також тісно пов'язана проблема порушення етнічної ідентичності особистості. Подібні порушення обумовлюють виникнення таких негативних наслідків, як етнічна інтолерантність, як особиста, так і групова. При чому остання призводить до зростання міжетнічної напруги в суспільстві й до відкритих міжетнічних конфліктів. Російський психолог Н. Іванова доходить висновку щодо провідної ролі освіти як елемента культури у формуванні соціальної ідентичності та становленні особистості студентів. Якщо в дитинстві процес становлення ідентичності базується на особистих зв'язках у родині (згідно класифікації ідентичності К. До), то у студентські роки провідним фактором у формуванні етнічної ідентичності, як складової соціальної ідентичності, стає освіта [5].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, сучасні глобалізаційні процеси, що супроводжуються стандартизацією та уніфікацією майже в усіх сферах суспільного життя, поступово призводять до стирання етнічних та національних кордонів, насамперед у культурній, економічній, політичній, освітній галузях. Таке «вимивання» етнокультурних та етнонаціональних особливостей призводить до дезорієнтації молодого покоління в культурному просторі, втрати ним етнічної ідентичності, наслідками чого є, як дві сторони однієї медалі, з одного боку - маргіналізація студентського середовища, що вже призвела до катастрофічного падіння рівня патріотичної свідомості студентів ВНЗ; з іншого боку, як це не парадоксально, з огляду на процеси уніфікації в суспільстві, – виникнення такого небезпечного явища, як особиста та групова етнічна інтолерантність, наслідком чого є зростання напруги у міжетнічних відносинах і міжетнічні сутички між представниками різних етносів.

Для того, щоб запобігти виникненню етнічної інтолерантності та подолати прояви кризи ціннісних орієнтирів сучасної студентської молоді, необхідно виводити виховання студентської молоді на більш високий культурний рівень, який передбачає, насамперед, духовно-моральне виховання студентів на основі історично притаманних нашому народові християнських моральних цінностей, культури, мистецтва. Необхідна переорієнтація цілей, на основі яких сучасна вища школа може сприяти вирішенню соціокультурних та етнокультурних проблем. «Зміст освіти у такій школі повинен бути спрямований на збереження і розвиток рідної

етнокультурної традиції в умовах відкритого світу XXI сторіччя. У визначенні структури та характеру змісту освіти необхідне розуміння етнопсихологічних особливостей сприйняття і стилю мислення етносу, його світобачення і ціннісних орієнтирів» [3]. Для створення ефективної у подоланні означених негативних наслідків глобалізації суспільства освітньої системи і формулювання змісту освіти, необхідне всебічне вивчення національного українського характеру, визначення традиційних національних цінностей і переорієнтація системи виховання у напрямку їхнього формування, дослідження світосприйняття і психологічних особливостей українців, глибоке вивчення традицій української народної педагогіки та створення на основі отриманих знань національної школи, відкритої для осягнення набутків світової культури і, одночасно, здатної протистояти негативним наслідкам глобалізації світового суспільства. У даному напрямку полягають перспективи подальших розвідок проблеми впливу світової глобалізації на національні системи освіти, і виховання студентської молоді.

Література

1. Фрост Э.Л. Что такое глобализация? [Текст] // Государственная служба за рубежом. Глобализация, проблемы, перспективы / Реф. Бюллетень. – М.: Изд-во РАГС, 2002. – с. 55.
2. Зеленов Є.А. Планетарне виховання студентської молоді в умовах глобалізаційних процесів [Текст] / Луганськ: вид-во НЦППРК «НОУЛІЖ», 2009. – с 203.
3. Традиции народной педагогики в действии [Текст] / Гайфуллин В.Г. Ученые записки, Изд-во ТГГИ, Казань, 2002, №10.
4. Маргинал. Материал из Википедии – свободной энциклопедии [Электронный ресурс] / И.В. Малышев. Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Иванова, Н.Л. Идентичность и толерантность: соотношение этнических и профессиональных стереотипов [Текст] / Н.Л. Иванова // Вопросы психологи. – 2004. - № 6. - С. 54-63.

Статья посвящена выявлению потенциальных угроз и анализу негативных влияний глобализационных процессов на национальную систему образования и их последствий для нравственного воспитания студенческой молодежи и формирования личности человека, а также определению путей преодоления этих негативных тенденций в современных условиях.

Стьопіна О.Г. – кандидат педагогічних наук, доцент Краснодонського факультету інженерії та менеджменту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Краснодон)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Борисов В.В.

ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ, ЇХ ВИДИ, РОЛЬ І МІСЦЕ В ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОМУ НАВЧАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

О.Ф. Турянська

У статті, на підставі аналізу наукової педагогічної літератури, розкривається сутність категорії „педагогічна ситуація”. Надаються різні визначення цієї категорії та різноманітні підходи до виявлення видів педагогічних ситуацій. Висловлюється власна позиція щодо використання різних видів педагогічних ситуацій (і яких само) у особистісно орієнтованому навчанні історії.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Протягом кількох років нами було проведено пошук умов і способів ефективної організації різних видів навчальної діяльності, як засобів розвитку різних видів здібностей та інтелекту особистості, забезпечення процесів самоусвідомлення, самовизначення та самоідентифікації учнів.

Дослідження педагогічної практики й аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок про те, що умовою реалізації особистісно орієнтованого навчання історії в базовій школі є ситуаційний підхід, який, останнім часом, усе більше знаходить свій відбиток у науковій літературі.